Национальная библиотека
Республики Тыва
им. А. С. Пушкина

ХҮНДҮЛҮГ Улуг Хуралывыстың ажылын чон манап, шылай берди

(Ол дугайында материалды 2-ги арындан номчуңар).

ШЫН

Солун 1925 чылдың август 31-де үнүп эгелээн.

№ 59 (16010) ◆ 1998 чылдың июнь 16, вторник ★ Ат салган шагы 23.30 ☆ Садар өртээ 1 рубль 50 көпеек.

ӨӨРЕДИЛГЕ АЙТЫРЫГЛАРЫН ЧУГААЛАШКАН

Россияның хамаарышпас чоруунуң хүнүнүң бүдүүзүнде Президент Ш. Ооржак Сибирь лицейлериниң чиңгине директору Керим Юксел, тыва-түрк лицейниң директору Тамер Кырджа олар биле ужурашкан.

Ужуражылгага ТР-ниң Чазааның Баштыңының оралакчызы А. Очур, өөредилге сайыды В. Доңгак олар киришкен. Аалчылар Президентини эрткен өөредилге чылының түңнелдери-биле таныштырган болгаш лицейниң өөреникчилериниң, Россия, девискээр деңнелдиг олимпиадаларга кириш кеш кандыг шаңналдыг черлерни ээлээнин чугаалап бергеннер. Оон аңгыда олар тыва аныяктарның эртем-билигже чүткүлдүүн демдеглээннер. Ужуражылга үезинде лицейниң өөреникчилеринге интернат тудуунуң, чаа кижини улаштыр Грузияга халас өөредириниң база лицейниң доозукчуларын Россияже, Турцияже, барыын Европа күрүнелеринче өөредип чоргузарының дугайында база чугаа болган. Аныяктарга бызыг ханы билигни бээр дээш кайы-даа таланың эки ажылдап турарын Президент демдеглээш, түрк башкыларның тодаргай айтырыгларын база сүмелерин моон-даа соңгаар шиитпирлежириниң бодунуң чугаазынга илергейлээн.

Р. САМБУ.

Чазак хүн бүрүде

ДҮЖҮМЕТТЕР САНЫ КЫЗЫРЛЫР

ТР-ниң Чазааның ээлчеглиг Хуралы июнь 9-та болуп эрткен болгаш хуралды оралакчы-президент А. Мельников башкарып эрттирген. Хүн айтырыынга ниитизи-биле 27 айтырыг кирген.

Тыва Республиканың күрүне эрге-чагырга органнарының тургузуунга өскертилгелер талазы-биле немелде хемчеглер дугайында болгаш күрүне албан-хаакчыларының ажыл төлевирин чурумчудар дугайында илеткелди сан-хөө сайыдының бирги оралакчызы Н. Нурсат кылган. Бо айтырыгда «Күүсекчи эрге-чагырганың федералдыг органнарының күрүне албан-хаакчыларының, федералдыг органнарның күүсекчи эрге-чагыргазының даштыкыда төлээ черлериниң, РФ-тиң элчин черинге хамааржыр албан черлериниң, РФ-тиң суд, прокуратуразының аппарат ажылдакчыларының шалыңының дугайында» РФ-тиң № 265 (6.03.1998), «Күрүнениң сан-хөө байдалын экижидер сорулга-биле база бюджет адырының ажылдакчыларының акшаландырыышкынының ой-шаанда чорударының немелде хемчеглериниң дугайында» № 495 (5.05.1998) доктаалдарынга үндезилээш, айыткан органнарның аппарат ажылдакчыларының санын 20 хуу кызырарынга болгаш оон-даа өске кылыр чорудар ажылдарга илеткелчи доктааган. Хуралдың киржикчилери бо бүгүнү кичээнгейлиг дыңнааш, элээн айтырыгларны салып, санал-онал солушкан соонда, доктаалды хүлээп алган.

«Тываның ыраккы одар-белчиирлеринде чурттап турар малчын херээженнерниң, оларның ажы-төлүнүң кадыкшыл байдалын экижидер дугайында» Президенттиниң программазының күүселдезиниң дугайында дыңнадыгны Кадык камгалал яамызының сайыдының оралакчызы Т. Ондар кылган. Илеткелде айыткан сан-чурагайлардан алырга, эрткен чылын эмчи дузазын 1279 кижи алган, оларның 773-ү бичии уруглар боор турар. Республиканың кожууннарынче удаа-дараа четкеш келген эмчилер дараазында түңнелди үндүрген: Мөңгүн-Тайга, Өвүр болгаш Чаа-Хөл кожууннарының ыраккы одарларында чурттап турар малчыннар эң хөйү-биле аарып турары илереэн. Эр улуска көөрде кыс чон 2—3 катап хөй аарып турары дувуределди өттүрбес аргажок. Ооң-биле чергелештир, аарыг кижи бүрүзүнүң кадыының байдалының дугайында долу медээни компьютерже кирип бижээн. Кызылдың эмнелгелеринге аарыг улустуң 25.5 хуузундан эвээш эвези чыдып эмнедири, республиканың курорттарынга кадыкшыл байдалын экижидери-биле аарыг малчыннарның 80 хуузун хаара тудары көрдүнген. Эмчилерге шинчилге эрткен 1279 кижиден каң кадык болганнарның саны чүгле 21 кижи. Чазак кежигүннери бо байдалды өөренип көргеш, Кадык камгалал яамызынга 2351 муң рубльди үндүрүп бээрин өг-бүле, ие-чашты камгалаар республика фондузунга дааскан. Ооң иштинде 1500 рубль Кызылдың № 2 божудулга бажыңынга чаа аппарат садып алырынга дуза болур. Чазактың талазындан алдынып турар бо чугула хемчеглерниң күүселдези кожуун чагыргаларындан база дорт хамааржыр деп чүве билдингир.

Кызылдың суггарылга системазынга бактаап турар сугаттыг черлериниң ниити шөлү 2964 гектар. Баштайгы төлевилел езугаар ук шөлге мал чеминге хереглээр ногаан культураларны өстүрер турган. Бо шөлдерниң чамдыызын «Сукпак», «Көк-Тей», «Рассвет» совхозтарга картофель, ногаа өстүрери-биле дамчыдып берген. Электри энергиязының өртектери улгатканы, тус шөлдерден ап турар дүжүттүң беримчези куду болганындан, бо совхозтар карылгалыг ажылдап, суггарылга ачы-дузазы дээш сөөлгү үш чылда 4,9 млн. рубль өрелиг. Бо бүгүнү өөренип көргеш, ТР-ниң Чазаа үстүнде ады кирген совхозтарның 1614 га сугаттыг черлерин Кызылдың суггарылга системазының эргелелинге дамчыдып бээрин республиканың чер комитединге, Кызыл кожуун чагыргазынга сүмелээн. Чер үндүрүүнден кирип турар акша-хөреңгиден ук сугаттыг черлерге ногаан культураларны тарыыр, шөлдүң хөрзүнүн экижидер ажылдарга ажыглаар 116 муң рубльди тускайлап бээрин Сан яамызынга хүлээндирген. Тус черлерге инек мал өстүрүп, сүт продукциязын элбекшидер сорулга-биле, шыдал-быралыг күзелдиг кижилер аразынга конкурс эрттирерин Кызыл кожуун чагыргазынга даасканын хуралдың киржикчилери деткип, доктаалды хүлээп алган.

«Үш-Белдир» курорттуң 1998 чылда материал-техниктиг баазазын экижидер хемчеглерни алыры-биле эргежок чугула 182 муң рубльди тускайлап бээр дугайында айтырыгны хуралга чугаалашкан. Ол хире түңнүг акшаны кол объектилерниң капитал септелгезинге ажыглаарындан аңгыда, ында бар ыяш диидирер пилораманың ажылын «диргизери» көрдүнген. Чижээ, ыяш чондуурар станоктуң өртээ 12 муң рубль, 1,100 рубль өртектиг ийи аккумулятор садып алыр дээш-ле чугула санаашкыннар-биле шыңзыдып кылган документини хуралга хүлээп алган. Ол ышкаш Барыын-Хемчик кожууннуң туберкулез эмнелгезинге чымчак инвентарь садып алыр 50 муң рубльди, ийи аккумулятор садып алыр 510 муң рубльди тускайлап бээрин кожуун чагыргазынга, Кадык камгалал яамызынга тус-тузунда дааскан. Шагаан-Арыгның № 8 профессионал-техниктиг училищезинге ГАЗ-53 марканың автомашиназын садып алыр 10 муң рубльди бээри көрдүнген. Чурттакчы чоннуң аразында амыдыралы чугуур деңнелде эвес чединмес өг-бүлелерге картофель үрезини садып алырынга үндүрген чарыгдалдарның дугайында дыңнадыгны Чазактың өг-бүле болгаш ие-чаш килдизиниң даргазы Л. Д. Тажима кылган.

Хуралдың хүн айтырыында көрдүнген «Бюджет адырларының коммунал ачы-дуза хандырылгазының нормалары» (илеткелчи Д. Моңгуш), «Уругларга ай санында төлээр пособиелерни төлээринге түр када чаа эдилгелер дугайында» (О. Дамдын), «Тудугнуң төлевилел ёзугаар өртээниң аартааны-биле холбаштыр түр када чаа санажылганың арга-чевири» дээш оон-даа өске айтырыгларга хуралдың киржикчилери доктаап, шиитпирни хүлээп алган.

Урана БАЗЫР-ООЛ.

Албан ёзузунуң дыңнадыы

ҮНҮҮШКҮН

Июнь 16-19 хүннеринде ТР-ниң Чазааның яамылар болгаш ведомстволарның харыысалгалыг ажылдакчылары Мөңгүн-Тайга кожуунга чедип, үш хүннүң дургузунда аңаа ажылдаарлар.

Бо үнүүшкүннүң кол сорулгазы — ыраккы кожууннуң чурттакчы чонунуң амыдыралының байдалы-биле ханы таныжып көөрү, практиктиг дузаны чедирери.

Кожуунда, ылаңгыя ооң Кызыл-Хая суурунда ниити байдал кончуг дүвүренчиг. Мында аарыг-аржык, амыдыраар үндезиннери, ажыл-агыйы чок кижилерниң саны хөй. Ылаңгыя туберкулезтан, брюцеллезтан аарыыр таварылгалар мында хөйү-биле бүрүткеттинген.

Кызылдан барган эмчилер бөлүү чонуң-даа мурнунда чоннуң кадыкшыл байдалын хынаарлар. Өөредилге яамызындан специалистер кожууннуң өөредилге шугумунда байдал-биле таныжарлар.

Кылып чоруттунган ажыл-хемчеглерниң түңнелдеринге база чыгдынган материалдарга үндезилеп, тускай хемчеглерни ажылдап кылгаш, ону сайгарары-биле ТР-ниң Чазаанче киирер.

Бо айтырыгга хамаарыштыр Чазакка болган чөвүлел хурал соонда республиканың хереглекчилер ниитилели 4,5 тонна чонуң хереглел бараанын Мөңгүн-Тайгага чедирген. Мөңгүн-тайгажыларже мындыг сагыш салыышкынны моон-даа соңгаар уламчылаар.

БЕЛЕТКЕЛ КИДИН ТҮЛҮК

Республика Хүнүн эрттиреринге Тыва хынамчалыы-биле белеткенмишаан. Ол хүн бистиинге кожа-хелбээ регионнардан, акы-дуңма Моолдан база чурттуң найысылалындан хөй кижилиг делегацияалар келир. Москваның мэри Ю. М. Лужков байырлалче чалалганы хүлээп ап, аңаа киржир аксы-сөзүн бергенин алыр чүве болза, бо удаагы байырлал ат-сураглыг аалчылар-биле байлак болур.

Байырлалды эрттирериниң планын езугаар тускай комитет ажыл-хемчеглерни боттандырып чорудуп турар. А республиканың яамылары болгаш ведомстволары боттарының бызыглаттынган участоктарында арыг-шеверни база чаагайжыдылганы доктаамал хайгааралда алган. Концерт, хөгжүм-хөглелдиг программаларда дыка хөй артистер, спортчулар хаара туттунган.

БАНКИРЛЕР БӨЛҮҮ

Чурттар аразының үлетпүр банкызының баштыңчызы С. А. Веремеенкога баштаткан банкирлер бөлүү бистиң республикага июнь 18-те келирлер. А ооң соон дарый, июнь 23-25 хүннеринде Москваның РОСЭКСИМБАНК банкыдан А. И. Очкасовтуң удуртулгазы-биле база бир бөлүк бистиинге кээп ажылдааш баарлар.

Бадыткаттынмаан дыңнадыглар езугаар алырга, олар «Тывасоцбанкының» баазазынга тургустунуп турар «Тыва Республиканың чонунуң банкызы» акционер ниитилелдиң тургустунарынга практиктиг дузаны чедиреринден аңгыда, республиканың экономиказынга инвестиция салыышкыннарының айтырыын база сайгарып көөр хире.

«Хүннүң медээлери»

«Доозукчу-98»

ЧЕДИШКИННИГ ДООСКАШ...

Найысылал Кызылдың ниити билиг школаларының доозукчулары школачы сөөлгү кежээ — байырлыг балды богун эрттирер. Шылгалдаларны төлептиг-биле дужаагаш, ортумак школаның доозукчузунуң аттестадын олар холга алырлар.

Ийи дугаар школаның бо чылын 61 кижи доозуп турар. Оларның аразындан Аржаана Кагай-оол мөңгүн медальдыг дооскан. Оон аңгыда Аржаана Моңгуш, Лена Билчум, Буяна Көкей, Оксана Хертек, Алдынай Сагаан-оол, Эдик Куулар, Раджана Моңгуш олар база шылгалдаларны эки демдектерге дужааганнар.

Кызылдың беш дугаар ортумак школазын 94 кижи доозуп турар. Сөөлгү чылдарда бо школа дээре дээн ажылдыгларның одурууунда чорып турары таварылга эвес. 1997-1998 өөредилге чылында бо школаны Анна Кузнецова алдын медаль-биле, а Юля Самойленко, Аржаана Балчый-оол, Катя Букова, Таня Сарычева олар мөңгүн медаль-биле доозуп турар.

Чеди дугаар школаның доозукчуларында бир мөңгүн медальдың эдилекчизи ТКУ-нуң студентизи апарган. Ооң эштери Айдыс Ондар, Роман Кандыков, Роман Тичалов олар база школаны 4—5 демдектерлиг дооскан.

Доозукчулар школазы-биле байырлашкаш, чурттуң дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринче өөренип кирери чугаажок. Чоруун чогуп, үүлен бүдүнгүр болзун, «доозукчу 98».

Светлана БАЛЧЫР.

«ШУРАЛГАК» ЛАГЕРЬГЕ

Чөөн-Хемчик кожууннуң 17 школазында ниитизи-биле 5701 өөреникчи хаара туттунган, оларның 384-ү тергиин эки өөредилгелиг (чүгле «5» демдекке). 1389 сургуул «4—5» демдектерге өөренген Оларны дээди болгаш тускай ортумак эртемниг 585 башкы өөредип, кижизидип турар.

1997-98 өөредилге чылында 486 өөреникчи бышкан билигниң шынзылгазын алыр болгаш 9-ку классты 509 өөреникчи доозар. Доозукчуларның аразындан 12 кижиниң мөңгүн медаль-биле доозуп болурунуң аргазы бар, а 18 өөреникчи тускай хевирниң шынзылгазын холга алыр.

База бир өөрүнчүг чүве— бо өөредилге чылында Бажың-Алаак, Хөндергей, Чадааннаның № 3 болгаш Теве-Хая ортумак школалары «Дээди чаданың школазы» деп бедик атты камгалап ал[illegible] болур.

Чайгы үениң келгени-биле 13 лагерьге (ЛТО) 2340 өөреникчи дыштанылгазын күш-ажыл-биле холбаар.— Хөндергей ортумак школазының баазазында «Шуралгак» дыштанылга лагеринге 250 өөреникчиниң дыштаныры көрдүнген.

Тимур ХОВАЛЫГ.

Өөредилге килдизиниң инспектору.

Бай-Тайга кожуундан

МЫНЧААР ЭРТТИРГЕН

Делегейниң уруглар хүнүн кожуунга демдеглеп эрттирери-биле чагырга чери 1700 рубльди үндүрүп берген.

Ынчангаш кожууннуң уруглары ол хүн багай эвес ойнап, хөглеп алганнар. Тээли суурга уругларның чураан чуруктарының делгелгези, уран чүүл школазының өөреникчилериниң концерти, назы-хар аайы-биле хүреш, 500 метрге оолдарның болгаш 300 метр хемчээлдиг черге кыс уругларның чарыжы, городки, теннис маргылдаалары 9-11 класстарның өөреникчилериниң аразынга болгулаан.

КИЖИ КАЙГАЙ БЭЭР

Кожуун бо чылын 820 га черге тараа культураларын тарыыр сорулгалыг. Июнь 1-ниң медээзин езугаар алырга, 232,5 га черге тараа культураларын тараан боор турар. Ооң иштинден кызыл-тасты 166,5 га, арбайны — 59 га, суланы 7 га, картофельди — 5 га, капустаны— 0,5 га черге тараан.

А «Кызыл-Даг» КБК часкы тарылганы шагда-ла доозупкан. Тодаргайлаарга, кызыл-тасты 110,5 га, арбайны — 24 га, суланы — 7 га, картофельди — 5 га, капустаны — 0,5 га черлерге хамыкты мурнай тарааш, эки хейилер болганнар. «Бай-Тал» арбайны 36 га, «Мурнакчы» арбайны— 20 га, «Кара-Хөл» кызыл-тасты — 20, арбайны — 5 га черге тараан, «Тээли» КБК 40 га черге тараа тарааш, «Часкы сезон доозулган» дижирге, кижи кайгай бээр.

40 га дээрге, арат кижиниң тарыыр тараазының шаа четпес чүве ышкажыл. Ынчаар ажылдаар болза, та канчап чурттаар улус ийик. Чылдагааны — үрезин, кывар-чаар чүүлдерниң, акшаның чогу» дижирлер-дир.

ЧУРУМНУ ДОКТААТКАН

Чай дүшкен. Тоорук, кат-чимис, балык үези келген. Ынчангаш Бай-Тайганың Кара-Хөл, Шуй, Бай-Тал, Кызыл-Даг девискээрлеринден кат чыып, тоорукташ, балыктаан, аңнаан хамаатыларга дараазында хемчээлдиг үндүрүг тырттарын тус-тус сумуларга, кожуун чагыргазы мындыг чурумну доктааткан:

Машина-балгаттыг келген хамаатыларга:

Улуг машина дээш, машина бүрүзүнден — 35 рубль.

Чиик машина дээш — 20 рубль.

Мотоциклдерге — 10 рубль

Бир чадаг кижиге 5 рубль хемчээлдиг үндүрүгнү тургузар. Ол чүгле үндүрүг-дүр. А хоойлу-дүрүмнү хажыдып, мурнуку чылдарда дег, пөш ужуруп, кат-чимисти кам-хайыра чокка шүүрел, балыктарны тепсип, шөлээ-чөпшээрел чок аң-мең кырар болза, айтырыгны хоойлу езугаар тургузар.

ЧАРТЫК ЧЫЛДЫ ТҮҢНЭЭР МАЕВКА

Кожууннуң көдээ ишчилериниң чартык чылды түңнээр маевказы 1998 чылдың июль 4-5-тиң хүннеринде Тээли суурнуң төп стадионунга болуп эртер. Ол хүннерде сураглыг мөге Хомушку Кировтуң чырык адынга тураскааткан 64 шилиндек мөгениң хүрежи болгаш өске-даа спортчу маргылдаалар болур.

Эң эки көргүзүглерни чедип алган мурнакчыларга «Кожуун чемпиону» атты тыпсыр болгаш кудуку шалыңның 3-5 хемчээлинге чедир шаңнап-мактаар. Чаш мал төлүн 100-125 чедир камгалап алган малчыннарга кудуку шалыңның 3-4 хемчээлинге, а бригадирлерни, ажыл-агый удуртукчуларын адакы шалыңның 5-7 хемчээлинге чедир шаңнап-мактаарын көрүп турар.

Салчак САРЫГ-ООЛ.

ӨРЕЛЕР ЭГИТТИНЕР

Агроүлетпүрбанк АҮК-тү Чингелделиг чээлилер-биле ханлырар тускай фондуга 800 млн. рубль өрезин бо чылдың июль айга чедир эгидиптер. Ындыг керээни Көдээ ажыл-агый яамызы, СБС-АГРО болгаш АҮБ аразынга чарган. Баштайгы 300 млн. рубль яамының агар санында кирип келген.

Чардынган бо керээ СБС-АГРО банк бөлүктери болгаш Көдээ ажыл-агый яамызының Агроүлетпүрбанкының тускай фондуга өрени дуглаарының талазы-биле айтырыгларынга удур-дедир чугаалажыышкыннарны эки түңнелдиг шиитпирлеп алганын херечилеп турар. Бо эрткен үелерде, арбитраж судунга барып болур эргелерин боттарынга арттырбышаан, болдунар-ла хөй түңге болгаш кыска хуусаада АҮК-түң часкы хову ажылдарын акшаландырарының дугайында чугаалажыышкыннарны чоруткан. Баштайгы 1.1 млрд. рубльге дугуржулгага апрель 13-те ат салдынган, а апрель 23-те ол бүгү түң тускай фондуга дедир эгиттинген.

СБС-АГРО тускай фондунуң Ведомстволар аразының чөвүлелиниң шиитпири-биле российжи девискээрлерни акшаландырарга, дедир эгитпээни өрезин Көдээ ажыл-агый яамызының ылап-ла, эгидер дугайында деткимчезин хүлээп көрүп турар. Россия Федерациязының 20 хире субъектилери АҮК-ке барык, РФ--тиң болгаш чөвүлелдиң шиитпири-биле өрезин узаткан Алтай край болгаш Кубаньны санаваска (барык 300 млн. рубль), 700 млн. рубль өрелиг боол турар.

СБС-АГРО-нуң парлалга албаны.

Бирги организастыг сессия

ҮШ КОМИССИЯГА ЧАРГАН

Чоокта чаа Сүт-Хөл кожуунга Дээди Хуралдың депутады Павел Кара-Сал, ДХ-ниң аппарат ажылдакчызы Мария Кыргыс, көдээ ажыл-агый сайыдының бирги оралакчызы Виктор Лавриненко чон-биле ужуражылгаларга барып чораан. Олар төлээлекчилерниң кожуун Хуралының бирги организастыг сессиязынга киришкеннер. Кожуун Хуралының даргазынга «Алдан-Маадыр» совхозтуң директору Юрий Бызытпаа, а харыысалгалыг секретарынга Раиса Ховалыг соңгуткан.

Кожуун Хуралының депутаттарын үш комиссияга чарган: социал айтырыглар; экономика, бюджет талазы-биле; көдээ ажыл-агый болгаш үлетпүр бүдүрүлгелериниң комиссиязы. Павел Кара-Сал кожуун Хуралының депутаттары-биле сырый ажылдажырын дугурушкан болгаш Дээди Хуралдың ийиги чыыжының депутаттарының бо эрткен үелерде болуп турган ажылчын хуралдарының талазы-биле [illegible] соңгукчуларының чагыглаларының талазы-биле ажылдаан болгаш келген чоннуң хүлээп алган.

Дээди Хуралдың ажылдакчызы Мария Кыргыс депутаттарның эрге-хүлээлгелериниң талазы-биле хоойлужудулгага хамаарыштыр тайылбырны чоруткан. Кожуун бюджединиң эрткен чылда күүселдезиниң болгаш бо чылгы коргуузуглериниң талазы-биле сайгарылганы сессияга чоруткан.

Көдээ ажыл-агый болгаш бичии бүдүрүлгелер талазы-биле ажылдарны кылырынга хамаарыштыр Виктор Лавриненко чугааны чоруткан.

КӨДЭЭЖЕ АЪТТАНЫПТАР

Эрткен дыштаныр хүннерде В. Көк-оол аттыг хөгжүм-шии театрының 62 дугаар сезонунуң хагдынныышкынынга тураскааткан «Мынчаар чурттап чору-ла бис» деп концерт-оюнун база театрның кол режиссеру Алексей Ооржак-биле ТР-ниң улустуң артизи Ширин-оол Хертектиң «Эгил, эжим, эгил» деп шиизин артистер кызылчыларга бараалгаткан.

Түрк дылдыг чоннар аразынга национал театрлар көрүлдези Казань хоорайга эрткен. Бистиң артистер «Эгил, эжим, эгил» деп шиизи-биле барып киришкеш, элээн каш шаңналдарны ап алгаш келгеннер. Аныяк артист Стас Ириль «Идегел» деп тускай шаңналдың эдилекчизи болган. Кол режиссер Алексей Ооржак ийи аңгы шаңналды алган.

Июньнуң 18-тен ынай артистер көдээ кожуун, суурларже аъттаныптарлар.

Бистиң корр

Дуза чедирер төп

АЖЫЛЫ ХӨЙ ЯНЗЫ

Каа-Хем кожууннуң төвү Сарыг-Сеп суурга кандаа кижилер-биле чугаалажырымга, уругларның хоргадал чериниң дугайында магадап чугаалаар болдулар. Ону делгереңгейи-биле билип алыр сорулга-биле кожууннуң уругларга болгаш өг-бүлелерге дуза чедирер төптүң даргазы Ч. М. Сарыгбайның өрээлинге чеде бердим.

— Чечек Маадыр-ооловна, силерниң ажыл-ижиңерни мактаан, сеткили өөрээн чеже-даа кижилерге таварыштым. Ажылыңар дугайын допчулап чугаалап көрүңерем—деп оси дилээдим.

— Чугаалаар чүве-даа тын пас мен. Канчаар-даа кызып ажылдаарга ужу-кыдыы көзүлбес. берге-ле ажыл-дыр. 1994 чылдан тура ажылдап эгеледивис. Бисте ниитизи-биле 15 кижи бар. Бистиң төп база хоргадал чери 6 янзы угланыышкын-биле ажылдап турар. Кожуунда дуза, деткимче негеттинип турар өг-бүлелерни тодарадып, бо талазы-биле тускай паспорттаашкын номунче 1215 өг-бүлени киир бижип демдегледивис. Ооң иштинде инвалидтер, өөреникчилер. 1990—96 чылдарда төрүттүнген чачтар, чарылган өг-бүлелер, өлүп хораапнар, чоруп-кээп турары дээш-ле ажыл төнмес. Чылдан-чылче ол сан-түңнү тодарадыры белен эвес.

Ажыл-агый чок, уруглар пособиези-биле амыдырап олурар чединмес өг-бүлелер, бот-пелерге арга-сүмени берип, эргежок чугула таварылгада дузаны көргүзүп турар бис. Акша-төгерик бистерге чугула херек, ынчангаш садыг ажыдып, картофель ногаа аймаан тарып, кат-чимис, эм оъттар чыып, машинавысты ажыглааны дээш кирген акша-көпеези чол ажыглап, хоргадал черинге аъш-чем аймаан садып алыр арга бар. Хайгаарал чок арткан бичии чаштарны, харын-даа өглер кезип чоорууру улуг назылыг кижилерни маңаа ашкарып-чемгерип, чурттады-даа бээр-дир бис. Арагалаар, кижи овур-хевирин чидирипкен кижилерни чып, идик-хевин септедип, шын орукту шилип алыры-биле арга-сүмени берип, харын-даа эмнедип-даа турар бис.

Кожавыс арат ажыл-агыйлыг Пироговтар-биле харылзаа тудуп, далганны, хлебти бо-ла алыр апардывыс. Пособие, пенсия, шалың ынгүже, чединмес өг-бүлелерге чедирип турар. Хүнде-ле 57 хлеб ап, чурттаар арга-шинээ чок өг-бүлелерниң өөреникчи уругларын дүъштеки чем-биле чемгерер. Бо бүгүнү чорударда өг-бүлелерниң материалдыг талазын өөренип, харын-даа аъш-чемниң бар чогун тускай комиссия хынап көөр. Инвалидтер, чединмес өг-бүлелерге одаар хөмүр-дашты 50 хуу чиигелделиг таарыштырган. Күш-ажылдың хоочуннары 595 кижи, кандыг-бир чылдагааннардан ындыг атка четпээн хоочуннарга аттарны тыпсыры-биле ажылдар чоруттунуп турар. Сөөлгү чылдарда инвалид уругларның саны көвүдеп турар. 1996 чылда инвалид уругларга ачы-буян чедирери-биле акция эрттиргеш, 3 млн. рубль киирген, ону кылаштап шыдавас 6 уругга терге, 13 уругга материалдыг дуза, 6 кижини Чедер курортка дыштаныр путевка садып чарыгдадывыс. Эрткен чылын 3.5 тонна картофель, ногаа аймаандан эки дүжүттү алган.

Ажылды санаары болдунмас, кандыг-даа бергелерге таваржы бээр-дир бис. Кырганнарны интернат-бажыңнарже, бичии чаштарны чайгы лагерьлерже, чорудары-биле дузаны чедирип турар.

Эргежок дуза-деткимче херек апарган өг-бүлелерниң кожалары, шагдаа чери биске дыңнадып ажылывысты деткип турарлар. 1997 чылда хоргадал черинге 57 уруг, 6 улуг кижи чурттаан.

Бистиң дуза чедирер социал төптүң ажылы хөй янзы, бо талазы-биле семинарлар, чыыштарга киржип, арга-дуржулга солчулгазын каш удаа эрттирип, Кызылга, Шагаан-Арыгта-даа чоргулап бис. Үе берге, акша-төгерик айтырыы нарыылаан, ынчалгаш боттарывысты хандыртынып, болдунар арга-кураларны ажыглап турар бис—деп, Чечек Маадыр-ооловна чугаазын дооступ.

Эрензен ТЕЖИТ.